

Bewegers

SEED SATYAGRAHA

Een strijd om zaad op leven en dood voor 600 miljoen Indische boeren

Kusum Menon
Ashok Emani
Peter Cristiaensen

BLOEMBLAADJES VAN VERZET

Twintig jaar geleden besluit Vandana Shiva een academische carrière in natuurkunde, atoomenergie en kwantumfysica vaarwel te zeggen en zich te wijden aan de ecologische uitdagingen van haar land. Ze richt een klein onderzoeksinstituut op met de naam 'Research Foundation for Science, Technology and Ecology' (RFSTE). Die stap heeft alles te maken met haar roots: de heuvels van Noord-India aan de voet van de Himalaya. Daar luidde de Chipko Beweging het verzet in tegen de immense dammenprojecten van de Indische regering (gesponsord door de Wereldbank).

Shiva's eerste publicaties gaan over de ecologische gevolgen van reusachtige eucalyptusaanplantingen (ook al met geld van de Wereldbank) en van de Groene Revolutie in de landbouw (gesponsord door zowat iedereen). De toon is gezet, maar de strijd wordt niet alleen met de pen gevoerd. In 1991 start RFSTE Navdanya. "Voorstanders van een industriële landbouw slaan ons altijd plat met het argument dat er geen alternatief is. Ze doen dit doelbewust, zodat we het op de duur nog zouden gaan geloven ook". Navdanya wil op het terrein bewijzen dat een duurzame en leefbare landbouw mogelijk is. Bijna tien jaar later is Navdanya uitgegroeid tot een nationaal netwerk van initiatieven opgezet om de nog aanwezige biodiversiteit te bewaren en de boeren uit de klauwen van de agro-chemische industrie te houden.

Duurzaamheid en aangepaste technologie, maar ook traditionele kennis, democratie en gender zijn de kernideeën van de organisatie. Getekend als een bloem, met bloemblaadjes die de strijdpunten aangeven, van lokale initiatieven en acties tot globale allianties:

DUURZAAMHEID

Het boerenperspectief

Eucalyptusbomen leveren meer hout op omdat ze sneller groeien, maar de boeren kunnen de bladeren van deze boom niet eens aan hun vee geven. De hybride dwergvariëteiten van de Groene Revolutie leveren meer graan of rijst per hectare, maar deze variëteiten hebben veel minder stro. De boer moet dus elders op zoek naar veevoer of naar een dak voor zijn huis. Vroeger zaaide hij peulvruchten of olie-zaden tussen de rijst. Net dat was essentieel voor een evenwichtige voeding en voor de vruchtbaarheid van de bodem. Chemische bestrijdingsmiddelen in het water van de rijst maken gelijktijdige visteelt onmogelijk. De industrie verengt het begrip 'opbrengst' tot houtpulp en graan, tot datgene wat 'marktwaarde' heeft. De rest is onbruikbaar onkruid. Een Indische boer die zich in dit westers, reductionistisch paradigma van monoculturen inschakelt, verliest meer dan hij wint. De afgelopen veertig jaar brachten een sociaal bloedbad op het platteland, een migratiegolf naar de sloppenwijken van de steden, een zware aantasting van het milieu en een aanslag op de biodiversiteit van het land.

De Groene Revolutie maakte India zelfvoorzienend voor rijst en tarwe. Maar op lange termijn ziet het plaatje er anders uit. De zogenaamde 'mirakelgewassen' van de Groene Revolutie kunnen zichzelf niet 'reproduceren' (ongeschikt om bij de volgende oogsten opnieuw in te zaaien) en maken de boeren afhankelijk van de zaadindustrie. Maar ze kunnen zelf niet eens 'produceren' (zonder de noodzakelijke input van meststoffen, pesticiden en water). In de Punjab, de graanschuur van India, worden die gevolgen duidelijk: verarming van de bodem, een spectaculaire daling van het grondwaterpeil en dalende oogsten. Enkele tientallen jaren geleden zaaiden de Indische boeren nog 30.000 rijstvariëteiten per jaar. In India komt nu meer dan 75% van de rijst opbrengst van minder dan 10 soorten uit de Groene Revolutie.

Zaadbanken

Monoculturen verwoesten, diversiteit is duurzaam. Navdanya betekent 'negen zaden', symbool voor de rijke biodiversiteit van India. Tegenover elk van de negen traditionele zaden (rijst, gierst, sorghum, bonen,...) staan negen kosmische invloeden (zon, maan,...) die de zaden doen groeien. Die biologische rijkdom wordt officieel bewaard via een internationaal systeem van zaadbanken, zoals het IRRI (International Rice Research Institution). Maar het zaadgoed dat daar opgeslagen ligt, is in de praktijk enkel beschikbaar voor de wetenschap en voor de industrie. Daarom werkt Navdanya aan gedecentraliseerde zaadbanken in de dorpen, die vrij zaadgoed en kennis uitwisselen. 'Beej utpadaks' zijn boeren die een deel van hun land beplanten met als enige doel het vermenigvuldigen van traditionele zaden.

In Dehra Dun (Uttar Pradesh) startte Navdanya een modelboerderij. Boeren kunnen er workshops volgen rond biologische teelt- en composttechnieken. Wie wil, kan zaad bestellen. Gratis, op voorwaarde dat ze na de oogst een dubbele hoeveelheid teruggeven aan Navdanya, ofwel dat ze na de oogst dezelfde hoeveelheid aan drie andere boeren gratis doorgeven. Tegelijk worden boeren aangespoord om naar eeuwenoude traditie zaadgoed in hun eigen huis en in hun eigen dorp op te slaan, zodat ze opnieuw controle krijgen over hun toekomst.

Biolandbouw

Toen enkele Britse onderzoekers 150 jaar geleden de Indische landbouw analyseerden, stonden ze versteld van de ingenieuze systemen van irrigatie en bemesting. Hun aanbevelingen zijn echter nooit bekeken, want de Britten en daarna de Indiërs zelf 'moderniseerden' het platteland met reusachtige dammen en tonnen chemische middelen.

Die evolutie omkeren is in India al even moeilijk als elders. Vergelijk het met een gezonde man die je enkele jaren zou verplichten op krukken te lopen. Gooi zijn krukken weg en hij kan nog een hele tijd niet gaan.

De droom van RFSTE, ARISE (de Indische alliantie van boerenorganisaties die biolandbouw promoten) en IFOAM (de internationale koepel) is, dat op termijn hele zones overtuigd kunnen worden van biolandbouw en van het gebruik van traditionele zaden, waardoor kan aangetoond worden dat landbouw op basis van biodiversiteit een ontwikkelingsmodel is dat veel (voedsel)veiliger en rijker is dan de industriële monoculturen. Recente tests in de Punjab, uitgevoerd door RFSTE, wijzen alleszins in die richting.

Eerlijke handel

Overschakelen naar biolandbouw is één zaak, betere prijzen krijgen op de markt is een andere. In India bestaan geen apart biocircuit of labels. Daarom zocht Navdanya naar mogelijkheden om een zo rechtstreeks mogelijke link te leggen tussen producenten en consumenten. Men werkt zowel met abonnementen als met een stalletje op een markt in Delhi. De producenten krijgen een premie boven de marktprijs. In navolging van Navdanya lanceren ook heel wat andere boerenorganisaties initiatieven om linken te leggen met consumenten in de steden van hun regio.

TECHNOLOGIE

Monsanto quit India

De hybride zaden van de Groene Revolutie zijn niet geschikt om opnieuw als zaadgoed te dienen. Technologie wijzigt op die manier hernieuwbare in niet-hernieuwbare genetische hulpbronnen. De boeren

worden afhankelijk van de zaadfirma's, bij wie ze elk jaar opnieuw zaden moeten kopen (en bij wie ze ook terecht moeten voor de bijhorende meststoffen en pesticiden). De biotechnologische revolutie van de jaren '90 werkt volgens hetzelfde paradigma. Ze ambieert een exponentiële groei van industriële landbouw. De huidige commerciële toepassingen van genetische manipulatie (voornamelijk herbicidenresistente gewassen) vereisen een nog hogere input die voor kleine boeren onmogelijk is.

In '97 werd India opgeschrikt door honderden zelfmoorden van katoenboeren in Andhra Pradesh. Zij bleken allemaal zwaar in de schulden te zitten, nadat ze van een gemengde landbouw overgeschakeld waren op monocultuur van katoen. De beloofde mirakeloggsten bleven echter uit, de planten waren zeer kwetsbaar voor ziekten en hadden steeds meer (dure) pesticiden nodig. De zaadfirma's traden tegelijk op als leverancier van hybride zaden en pesticiden én als kredietverlener. De intresten die ze aanrekenden bleken letterlijk moordend te zijn...

In deze context start Monsanto (via de lokale firma Mahyco) in juni '98 testvelden met Bt-katoen, meestal zonder dat de betrokken boeren wisten dat het om genetisch gemanipuleerd zaad. Wanneer in november de zaak in de openbaarheid komt, steken radicale boerenorganisaties katoenvelden in brand en gaat RFSTE ter plekke op onderzoek uit. Het planten bleek gestart nog voor Monsanto toelating kreeg. Bovendien was het een verkeerde overheidsinstantie die de papieren afleverde, waren de oogsten mager en moesten de boeren evenveel pesticiden blijven gebruiken. Op basis van die gegevens legde RFSTE officieel klacht neer. Monsanto probeerde ongemerkt zijn technologie India binnen te brengen, maar kreeg in ruil een 'Monsanto quit India-campagne'. Al meer dan 10.000 protestkaarten werden verstuurd. Honderden boerenorganisaties zijn vastbesloten de strijdbijl op te nemen tegen GGO's en tegen de controle van multinationals over de voedselproductie. Dat Monsanto bezig is de grootste Indische zaadgoedfirma's op te kopen, werkt als een rode lap op een stier.

Voedselhulp of paard van Troje

Na de cycloonramp van oktober 1999 in de deelstaat Orissa, stuurde de internationale gemeenschap noodhulp naar het rampgebied. RFSTE liet een Amerikaans lab staaltjes van maïs en soja, geleverd door de Amerikaanse overheid (via Amerikaanse NGO's), onderzoeken en ontdekte zo dat de geleverde granen genetisch gemanipuleerd waren. Of hoe rampen gebruikt worden om nieuwe markten te creëren... Daarom stond RFSTE ook vooraan in de NGO-protesten naar aanleiding van de onderhandelingen over een nieuw 'Biosafety'-protocol in Cartagena en Montreal. Met enig succes, want voor het eerst werden daar verplichtingen en beperkingen opgelegd aan de industrie rond het wereldwijde transport van GGO's.

Gouden rijst, gouden PR-stunt

Argwaan bij de consumenten bracht de biotechindustrie in een moeilijk parket. De voedingsindustrie in Europa kiest eieren voor haar geld en gaat steeds vaker GGO-vrij. Zelfs in de Verenigde Staten groeit het verzet. Een PR-stunt om het imago op te krikken was dringend nodig. 'Gouden rijst' werd het konijn dat uit de hoed getoverd werd. Het gaat om een gemanipuleerde rijstsoort die extra-beta-caroteen produceert en zo het tekort aan Vitamine A bij miljoenen kinderen in het Zuiden zou kunnen verhelpen. Veel geld voor iets wat volgens RFSTE volstrekt onnodig is, want zelfs de Wereldbank heeft al toegegeven dat de promotie van bepaalde groenten- en fruitsoorten een veel goedkopere oplossing zou zijn om hetzelfde te bereiken. Opnieuw hetzelfde verhaal: de traditionele diversiteit (in handen van de boeren) versus de technologische mirakeloplossing (in handen van de industrie).

Astra-Zeneca, de Britse multinational die het patent op gouden rijst bezit, beloofde royaltyvrije licenties uit te delen voor de ontwikkeling van de variëteit. Net zoals Monsanto deed met het rijstgenoom. Een bedrieglijke voorstelling van zaken, want die licenties werden gegeven aan wetenschappers in de publieke sector. Het werk wordt zo uitbesteed aan door de overheid betaalde wetenschappers (die er ook veel meer ervaring in hebben), terwijl de patenten wel in handen blijven van de Multinationals. En dus ook alle mogelijkheden op winst uit de commercialisering binnen enkele jaren...

KENNIS

Over ontdekken en uitvinden

In 1492 ontdekte Columbus Amerika. Een pauselijke bul stelde dat alle land ten westen van de Azoren voortaan eigendom werd van de Koningen van Spanje. De enige voorwaarde was dat ze de 'lege' gebieden zouden ontwikkelen en de 'wildernissen' zouden kerstenen.

500 jaar later verzamelen wetenschappers, gesponsord door westerse bedrijven, de biologische rijkdom van het Zuiden om die op te slaan in genenbanken. Die gebruiken ze in hun onderzoek naar 'betere' medicijnen en zaden. Het recht om zich die 'ontdekkingen' volledig toe te eigenen komt 500 jaar later niet meer van een pauselijke bul maar van de WTO en zijn TRIPS-akkoorden (akkoorden over Intellectuele Eigendomsrechten).

Die praktijken van 'biopiraten' zijn voor RFSTE 'de slavernij van de 21^e eeuw'. In het westen wordt enkel individuele creativiteit, gebaseerd op (westerse) wetenschappelijke inzichten, als kennis beschouwd. Om concurrenten af te houden en winsten te realiseren wordt die kennis beschermd en geprivatiseerd via patenten.

Voor traditionele gemeenschappen daarentegen, kan biodiversiteit of traditionele kennis van planten of geneeskrachtige kruiden niet gepatenteerd worden, omdat ze niet 'nieuw' is. Tot die kennis hebben miljoenen mensen duizenden jaren collectief en cumulatief bijgedragen. Maar deze kennis wordt door de farmaceutische en de agro-chemische industrie en hun politieke slippendragers gewoon genegeerd. Nochtans zijn de genetische veranderingen die boeren gedurende eeuwen aan planten aangebracht hebben, veel groter dan wat de labo-wetenschap de laatste 100 jaar bijgedragen heeft. Een kleine toevoeging (vaak door biotechnologie) is voor hen genoeg om een 'uitvinding' en dus een patent binnen te rijden.

In de feiten 'ontdekken' ze nog steeds zoals Columbus.

90% van de biodiversiteit zit in het Zuiden, 90% van de patenten zitten in het Noorden. Het Zuiden moet het Noorden dus betalen voor wat het Noorden in het Zuiden is komen halen. Patenten op planten betekenen een zware rem op de ontwikkeling van het Zuiden. De gevolgen voor de Indische boeren kunnen op termijn dramatisch zijn. Zaden, tot nu beschouwd als geschenken van de goden en vrij tussen boeren uitgewisseld, zullen eenmaal landen als India WTO-compatibele patentwetten ingevoerd hebben, gepatenteerde producten worden die elk jaar opnieuw moeten gekocht worden.

Seed Satyagraha

Op 5 maart 1930 verklaarde Mahatma Gandhi dat de nieuwe wet die de winning van zout monopoliseerde in Britse handen onrechtvaardig was. Samen met honderden medestanders ging hij zout winnen op het strand van Dandi. Deze belangrijke stap in de vreedzame strijd tegen de kolonisator noemde hij 'salt satyagraha'. 'Satya' betekent waarheid en 'graha' betekent strijd.

Op 5 maart 1999 startte Navdanya samen met 1500 andere boeren-, milieu- en vrouwenbewegingen een 'seed satyagraha', een oproep tot publieke ongehoorzaamheid tegenover de onrechtvaardige patentwetten. Gemeenschappen documenteren hun biologische rijkdom en kennis in 'biodiversiteitsregisters', zodat niemand nog kan beweren dat iets nog niet bestond. Aan grote 'biopiraten' zoals W. R. Grace (patenten op *neem*), Sabinsa (zwarte peper), Calgene (mosterd en *erand*), Pioneer/Dupont (mosterd) en Rice Tec (*basmati*) laten de gemeenschappen weten dat ze die patenten immoreel en illegaal vinden en dus verwerpen. De biopiraten worden gedagvaard naar de dorpen om berecht te worden. Mike Moore, directeur-generaal van de WTO en in die functie verantwoordelijk voor de herziening van de TRIPS-akkoorden, kreeg ook een brief. Korte tijd later vroeg hij aan RFSTE tot wie hij zijn antwoord op die honderden brieven moest richten. "Aan elk dorp afzonderlijk", was het korte antwoord dat hij kreeg. "Want elk dorp bezit de rijkdommen die op zijn grondgebied voorkomen". RFSTE werkte een concept van gemeenschapsrechten uit, als alternatief voor patenten.

Het neempatent

Nog meer dan het basmatipatent van de Amerikaanse firma Rice Tec is het neempatent van W.R. Grace hallucinant. De neemboom is alom gekend in India. Neemolie wordt al eeuwenlang gebruikt als insectenwerende en schimmeldodend middel en als biopesticide in de landbouw. In 1995 betoogden 500.000 mensen in het Indiase Bangalore tegen het bewuste patent. Tegelijkertijd werd het patent bij het Europees Patentenbureau (EPO) aangeklaagd door RFSTE, Magda Aelvoet (als toenmalig Europarlementslid) en IFOAM. In mei 2000 volgde eindelijk een hoorzitting en een uitspraak: het patent werd herroepen. Als reden gaf het Europees Patentenbureau op dat de bewuste techniek om de neemolie te verkrijgen en het schimmelwerende effect ervan niet als een nieuwe 'uitvinding' konden beschouwd worden. Zij kwamen tot deze conclusie mede op basis van de getuigenissen van enkele meegereisde Indiërs: boeren die neem dagelijks gebruiken als biologisch pesticide, wetenschappers die de publicaties

van hun onderzoek rond neem kwamen voorleggen en een bedrijfsleider die kwam vertellen hoe hij al 15 jaar lang neemolie produceert en op de markt brengt...

Ook al is nu slechts één van de meer dan 40 patenten op neem herroepen (en enkel in Europa, niet in de VS waar de procedure veel zwaarder is), toch hoopt RFSTE dat deze uitspraak een belangrijk precedent wordt en het patentenbureau ertoe zal aanzetten om patentaanvragen op basis van materiaal of technieken uit het Zuiden grondiger te onderzoeken. In die zin moet deze overwinning een keerpunt worden in de strijd tegen biopiraterij.

GENDER

“De Indische vrouwen werken het hardst, maar eten het laatst en het minst. Zij koken, maar geven eerst hun man te eten, dan hun kinderen, en stellen zich tevreden met wat er overblijft.” Nochtans zijn het in de meeste gemeenschappen de vrouwen die de zaden selecteren en bewaren. Meestal zit ook de kennis van traditionele kruiden- en plantengeneeskunde bij hen. RFSTE legt het verband tussen de afbraak van de natuur en de achterstelling van vrouwen.

Shiva: “Zowel monoculturen, liberalisering als patenten ontnemen vrouwen hun centrale rol in hun gemeenschap en betekenen een ‘masculinisering’ van landbouw en van kennis. De controle ligt nu in de handen van de mannen aan de top van de agro-chemische en farmaceutische industrie. Zij noemen zichzelf ‘Life Sciences Industry’. In realiteit doen ze miljoenen soorten planten en dieren verdwijnen door monoculturen en verdrijven ze miljoenen kleine boeren naar de sloppenwijken in de steden.”

NAFWR (National Alliance for Women’s Food Rights) is een coalitie van Indische vrouwenorganisaties die vecht tegen de drastische prijsstijgingen van basisproducten (onder druk van het IMF zijn de subsidies hiervoor fel gedaald). Met de mondialisering komen ook westerse consumptiewaarden het land binnen en groeien de individualisering en het materialisme. De bruidsschat bijvoorbeeld (het bedrag dat ouders samen met hun dochter-bruid meegeven aan de familie van de bruidegom), wordt alsmaar problematischer voor arme families, met afpersingen en geweld als gevolg, soms in streken waar die praktijken tot nu toe nauwelijks voorkwamen.

‘Women for Diversity’ is een alliantie van vrouwen over heel de wereld die opkomen voor de bescherming van biodiversiteit, voor het respecteren van culturele diversiteit en voor het recht op voedsel voor iedereen.

DEMOCRATIE

De Britse overheersing heeft in India voor een erosie van de lokale democratische structuren gezorgd. Tegelijk ging het beheer van de natuurlijke rijkdommen door de gemeenschappen over tot een centraal geleide exploitatie. Deze tendens werd versterkt door de industrialisering van de landbouw en de intrede van Multinationale ondernemingen. Daarom lanceerde Navdanya vorig jaar een brede protestbeweging onder de naam ‘Jaiv Panchayat- Living Democracy Movement’. Een Jaiv Panchayat kan je vergelijken met een uitgebreid lokaal bestuur. Bedoeling is om zo democratisch mogelijk iedereen bij het beleid te betrekken en de macht die hen toekomt ook effectief uit te oefenen. Een goed lokaal bestuur staat vooral ook in voor het beheer van de biodiversiteit op haar grondgebied. Jaiv Panchayat is voor Navdanya een hefboom voor de realisatie van een Lokale Agenda 21, in de geest van het Rio-Verdrag en de Conventie over Biologische Diversiteit. Honderden Jaiv Panchayats werken nu aan biodiversiteitsregisters, spreken zich uit tegen patentenwetten en roepen zich uit tot GGO-vrije zone. Die stem brengt RFSTE op internationale fora, zoals het ‘

International Forum on Globalisation’, een NGO-forum rond de WTO.

De protesten in Praag tegen IMF en Wereldbank haalden de media. Die in Bangalore niet. Op 25 september kwamen duizenden boeren uit heel India daar protesteren naar aanleiding van een conferentie van de zaad- en biotechindustrie. De boeren getuigden voor een nationale ‘bija (seed) panchayat’, een traditioneel Indisch tribunaal van ‘wijzen’, over de situatie in de Indische landbouw. Want honderden boeren over heel India pleegden deze zomer zelfmoord, anderen verkochten hun nieren om te overleven. De strijd om zaad is acuut. Het is een strijd op leven en dood voor 600 miljoen boeren.

The Research Foundation is partner van Agalev. Eind augustus waren Kusum Menon en Ashok Emani, twee medewerkers van de Research Foundation op uitnodiging van Agalev en Ecolo in België. Gesprekken met hen leverden, samen met de talrijke boeken en artikels van Vandana Shiva, de stof voor dit artikel. Agalev ondersteunt reeds enkele jaren de werking van de Research Foundation vanuit zijn Noord-Zuidfonds (1% van het Agalev-budget dat aan ontwikkelingswerk besteed wordt).

Bio

Peter Cristiaensen is educatief medewerker van Oxfam-Wereldwinkels en lid van de Noord-Zuidwerkgroep van Agalev

Bronnen:

<http://www.vshiva.org/>

Vandana Shiva, Monocultures of the Mind, 1993.

Vandana Shiva, Monoculturen, Monopolies en de Masculinisering van kennis, in Voeten in de aarde, Radicale groene denkers, Frederik Janssens en Ullrich Melle (red.), p 127-136.

Vandana Shiva, Biopiracy, The Plunder of Nature and Knowledge, 1997.

Vandana Shiva, Afsar H. Jafri, Gitanjali Bedi, Radha Holla-Bhar, The Enclosure and Recovery of the Commons, 1997.

Navdanya, The Bija Satyagraha. A call for a new freedom movement, 1999.

Vandana Shiva, Betting on Biodiversity. Why genetic engineering won't feed the hungry, 1999.